

КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА СПРЯМОВАНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

**ЯРОВА В.В., ДОКТОРАНТ, ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. В.В. ДОКУЧАЄВА**

У статті розглянуто теоретичні питання перетворення економічних ресурсів у фактори підвищення рівня життя населення, проведено аналіз зв'язку між концентрацією сільськогосподарського виробництва і соціальними витратами підприємств.

The theoretic questions how to transform the economic resources into the factors which can raise the standards of living of the population are studied in the article, the analysis to find the connection between the concentration of agricultural production and social costs of the enterprises is carried out.

Постановка проблеми. Серед основних тенденцій соціально-економічного розвитку країн світу виокремлюється соціальне спрямування національних економік. Соціалізація економік стала основною закономірністю розвитку провідних країн світу. Основні задачі соціалізації економік - надання економічним процесам соціального змісту, створення умов для всебічного розвитку людини та задоволення її потреб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування позитивної репутації й іміджу аграрних підприємств залежить не тільки від фінансових показників діяльності, а і від соціальних показників. Питання соціальної ефективності економіки знаходяться у полі досліджень багатьох науковців, зокрема значну увагу даним питанням приділяють О.А.Гришнова [5], А.М.Колот [5], М.Ф.Кропивко [1, 4], Б.Й.Пасхавер [3], Т.Т.Саблук [4], І.В.Ящишина [7] та ін. Проте деякі питання стосовно використання економічних ресурсів, їх перетворення у фактори розвитку людини, підвищення рівня і якості її життя не достатньо вивчені, що обумовлює їх актуальність.

Формулювання цілей статті. Метою проведення дослідження є встановлення зв'язку процесів економічного і соціального розвитку, виявлення соціальних умов і соціальних наслідків діяльності сільськогосподарських підприємств за допомогою аналізу залежності між витратами аграрних підприємств на соціальне забезпечення, культурно-побутове обслуговування працівників, на забезпечення житлом, професійне навчання від концентрації сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення взаємозв'язку процесів економічного і соціального розвитку знаходиться у площині міждисциплінарних досліджень і потребує узагальнення накопиченого матеріалу у працях економістів, соціологів, філософів, істориків та науковців.

За визначенням В.І.Добренькова, І.М.Слепенкова «соціальна орієнтація економіки це спрямованість економіки на задоволення матеріальних, соціальних, духовних потреб людини. Основними критеріями соціально орієнтованої економіки є стабільність її зростання, розвиток в напрямку підвищення життєвого рівня всіх верств населення, гарантованої захищеності незайнятих активно у сфері виробництва і послуг людей (дітей, інвалідів, пенсіонерів тощо)» [6].

Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки вчені П.Т. Саблук [4] і М.Ф.Кропивко [1, 4] пов'язують із кластеризацією. Спосіб організації розвитку сільських територій має відповідати принципам побудови ринкової економічної системи [4]. Один із шляхів удосконалення організації агропромислового виробництва є посилення соціальної спрямованості діяльності агрохолдингових структур [1].

Яцишина І.В. пропонує розглядати соціалізацію діяльності з двох основних позицій: 1) соціальні умови процесу створення та впровадження інновацій (дослідження чинників створення та впровадження інновацій, їх джерел, готовності суб'єктів до усіх етапів інноваційного процесу); 2) соціальні наслідки інноваційної діяльності (визначення соціальної ефективності інноваційної діяльності) [7].

Для кількісної оцінки соціальної відповідальності аграрних підприємств пропонуємо використовувати показники, які можна розрахувати на підставі офіційної статистичної звітності з праці. Для групування господарств і аналізу залежності соціальної спрямованості підприємств від їх розмірів, ми використали дослідження професора Б.Й.Пасхавера щодо концентрації та ефективності сільського господарства [3]: «При розбивці сільськогосподарських виробників на групи за рівнем концентрації основною групувальною ознакою слід визнати обсяги проданої продукції (виручки). Граничні значення ресурсних критеріїв дають додаткову, але не завжди досить точну, інформацію щодо концентрації виробництва. Наприклад, існують великі сільськогосподарські підприємства з малими земельними площами або взагалі без таких: відгодівля худоби на покупних кормах, племінна справа, тепличні комплекси... Ці варіанти необхідно враховувати при вимірі концентрації сільськогосподарського

виробництва за показниками зосередження землі, праці й капіталу» [3, с. 19].

Із 592 господарств Харківської області, які у 2011 році звітували за статистичною звітністю «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» (ф.№50-сг) нами були відібрані ті, що складала «Звіт з праці» (ф.№1-ПВ (квартальна)), «Звіт з праці (ф.№1-ПВ (місячна))». За даними вибіркового обстеження проведено групування 161 господарств за чистим доходом (виручкою) від реалізації продукції, результати якого наведено в табл.1.

Середній обсяг виручки на 1 обстежене господарство Харківської області у 2011 році становить 25673 тис. грн., площа сільськогосподарських угідь – 4341 га, рентабельність виробництва – 20,8%.

Із п'яти аналітичних груп найбільша кількість підприємств (37%) увійшли до другої групи, середня вартість виручки по яких становить 9453 тис. грн. Це у 2,7 рази менше середнього доходу на підприємство по сукупності. Розмір земельної площі цих господарств становить 3082 га, спеціалізуються вони головним чином на виробництві продукції рослинництва (на її долю припадає 77,84% товарної продукції). У сільськогосподарському виробництві зайнято 75 осіб, з яких 63% - у галузі рослинництва.

Таблиця 1

Концентрація й ефективність сільськогосподарського виробництва в підприємствах Харківської області у 2011 р.

Групи підприємств за чистим доходом, тис. грн.	Кількість господарств в групі	В середньому на 1 господарство		Частка доходу від реалізації рослинництва, %:	Рентабельність господарств, %
		вартість чистого доходу, тис. грн.	площа с.-г. угідь, га		
I. До 5000	16	3366	1566	85,25	13,9
II. 5000 - 13750	59	9453	3082	77,84	19,4
III. 13750 - 29063	48	19829	4070	78,18	21,7
IV. 29063 - 55856	25	38816	6332	72,36	12,3
V. Понад 55856	13	123042	10646	56,55	27,0
В середньому по сукупності	161	25673	4341	68,49	20,8

Значна кількість господарств (48 одиниць або 29,8%) становлять третю аналітичну групу із середньою вартістю чистого доходу на підприємство 19829 тис. грн., площею сільськогосподарських угідь – 4070 тис. грн., рівнем рентабельності – 21,7%.

У табл. 2 представлені результати дослідження залежності витрат на утримання робочої сили, що не входять до фонду оплати праці, від концентрації виробництва.

Із загальної кількості господарств лише 112 од. (або 70%) мали витрати на утримання робочої сили, що не входять до складу заробітної плати. У розрізі п'яти груп простежується зростання частки таких господарств із збільшенням рівня концентрації з 56,3% по I групі до 76,9% по V групі.

Таблиця 2

Залежність соціальних витрат на утримання робочої сили від концентрації виробництва в сільськогосподарських підприємствах Харківської області у 2011 році

Показники	Групи господарств за розміром чистого доходу від реалізації продукції					В середньому по сукупності
	I	II	III	IV	V	
Середньомісячна заробітна плата, грн.	1513	1631	1910	2077	2529	1978
Витрати, що не входять до складу фонду оплати праці:						
за рік на 1 штатного працівника, грн.	143	440	524	1088	491	640
Всього витрат на утримання 1 працівника за місяць, грн.	1525	1668	1954	2168	2570	2031
Питома вага (%) витрат на:						
- соціальне забезпечення працівників	17,6	18,3	12,9	36,3	8,6	23,9
- культурно-побутове обслуговування працівників	56,4	47,3	39,8	35,7	7,9	34,8
- забезпечення працівників житлом	0,0	0,1	0,7	9,2	3,9	4,9
- професійне навчання	0,0	1,5	2,9	0,2	2,5	1,4
- інші витрати	25,9	32,8	43,7	18,6	77,0	35,1

Аналіз наведених у табл. 2 даних дозволяє зробити такі висновки. Середньомісячна заробітна плата одного працівника по сукупності становить 1978 грн. Навіть якщо врахувати, що найвищою вона є у господарствах п'ятої групи (2529 грн.), слід зауважити на її низький рівень.

У 2011 р. витрати на утримання робочої сили, що не увійшли до фонду оплати праці, на одного штатного працівника становили 640 грн. Спостерігається значний ступінь їх коливання по аналітичних групах. У підприємствах першої групи (низький рівень концентрації виробництва) вони становлять лише 143 грн. на місяць, що маже у 8 разів менше витрат по четвертій групі, у 3,4 разі – порівняно з господарствами п'ятої групи (господарства з високим ступенем концентрації виробництва).

Таким чином, загальні середньомісячні витрати на утримання робочої сили у 2011 р. становили 2031 грн. У розрізі окремих груп вони варіюють від 1525 грн. у першій групі до 2570 грн. у п'ятій. С.Малою розрахунковим методом отримано орієнтовну нормативну вартість робочої сили в сільському господарстві на 01.01.2011 р., яка за рівня мінімальної заробітної плати 941 грн. мала становити 3467 грн. на місяць [2]. Отже, по господарствах Харківської області вони є нижчими за нормативну вартість на 41,4%.

Аналіз структури витрат на утримання робочої сили, які не входять до складу фонду оплати праці, показав, що по всіх групах найбільшу питому вагу займають «Інші витрати на робочу силу». Частка їх у господарствах першої групи становить 25,9% і зростає до 77% по п'ятій групі. До складу цих витрат входять: витрати на відрядження, включаючи добові, компенсаційні виплати та добові, які виплачуються при переїзді на роботу в іншу місцевість; вартість виданого згідно із чинними нормами спеодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, мильних та знепшкоджувальних засобів, молока та лікувально-профілактичного лікування; витрати на перевезення працівників до робочого місця; витрати на платне навчання працівників та членів їх сімей, не пов'язане з виробничою необхідністю; витрати на послуги з пошуку та підбору кадрів; інші витрати.

Структура витрат різниться за групами. Якщо у господарствах з низьким рівнем концентрації найбільшу питому вагу займають витрати на культурно-побутове обслуговування працівників (56,4%), інші витрати (25,9%) і витрати на соціальне забезпечення (17,6%), то у п'ятій групі (господарства з високим ступенем концентрації) на перше місце вийшли інші витрати (77%), на друге – витрати на соціальне забезпечення працівників (8,6%), на третє – витрати на культурно-побутове обслуговування (7,9%).

Висновки. Із збільшенням рівня концентрації сільськогосподарського виробництва, із поліпшенням їх фінансового стану соціальна спрямованість діяльності підприємств зростає, про що свідчить збільшення витрат на соціальне забезпечення працівників, їх культурно-побутове обслуговування, забезпечення житлом, професійне навчання зростають.

Література.

1. Кропивко М.Ф. Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем / М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2013. - №3(221). – С.3-15.
2. Мала С. Щодо вартості робочої сили в сільському господарстві / С. Мала // Україна: аспекти праці. – 2013. - №1. – С.27.
3. Пасхавер Б.Й. Концентрація та ефективність сільського господарства / Б.Й.Пасхавер // Економіка АПК. – 2013. - №1(213). – С.16-23.
4. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК. – 2010. - №1. – С.3 – 12.
5. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку: моногр./ [А.М.Колот, О.А.Гришнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М.Колота. – к.: КНЕУ, 2012. – 502 с.
6. Социальное управление: Словарь/Под ред. В.И. Добренъкова, И.М. Слепенкова. – М.: Изда-во МГУ, 1994. – 208 с.
7. Яцишина І.В. Соціальне спрямування інноваційної економіки: досвід, тенденції, наслідки: монографія / Ірина Яцишина. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин Я.І., 2012. – 368 с.